

مسئله‌ای از خط خروشتنی*

نوشه: هارولد و. بیلی

ترجمه: سعید عربان

اهمیت آرامی، چه در خط، و چه در زبان، در شقرن پایانی پیش از میلاد نیز در اولین قرون مسیحی، در حال حاضر به خوبی مسلم شده است. باستناد مدارک، این زبان از آن طولی تا هندگسترش یا فته بود. کتبیه لیدیا بی ونیزبرا بر نهاد مکتوب آن به آرامی^۱ که در غرب آسیا بدست آمده، یکی از مواد بسیار مهم جهت بررسی زبان لیدیا بی بشما رمی‌رود. متون آرامی مصر، که هنوز تما آنها در دست ما نیستند بسیاری از موضوعات مختلف در مردم تاریخ باستان را روشن نموده و برای مطالعات ایرانی نیز بسیار بآرزوی باشد^۲. در شرق، ما به کتبیه‌ای از تاکسیلا Taxila در شمال شرقی هند^۳ و نیز کتبیه آرامی تازه‌یابی در پل درونتارا Darunta، نزدیک کابل امروزی در منطقه باستانی لمپاکا^۴ Lampaka دست یافته‌ایم، و همچنین در مطالعات ایرانی، پاپیروس‌های اورامان^۵ به خط آرامی، و نیز کتبیه بدست آمده در رشتہ کوه‌های ختا Mtskheta در نزدیکی تفلیس^۶، بسیار حائز اهمیت می‌باشد. کتبیه دیگری هم به آرامی در آرا مگاه داریوش بدست آمده که نا مارداشیر را در بردار دارد^۷.

مطلوب کوچکی را که من می‌خواهم به آن بپردازم، به شاخه‌ای از خط آرامی در شرق مربوط می‌شود. این خطی را که ما با یاد آن را "خروشتنی" Kharoşt̄hī بنامیم، به وسیله تعددی از کتبیه‌های شمال شرقی هند، کتبیه‌ای در Khalatse در تبت و نیز سکه‌های هندی، موردنداشنا سی قرار گرفته است. در این رابطه، تعداد کثیری از مدارک نیز در ترکستان چین بدست آمده که به قرن سوم مسیحی مربوط می‌شود. شمالی‌ترین نقطه‌ای که خروشتنی در آن یافت شده است سوباشی-لنگر Subašti Längär می‌باشد که در شمال "کوشان" در ترکستان چین قرار گرفته است. دوست من M. Jean Filliozat پاره‌ای از استاد خروشتنی مکشوف در کوشان و متون مربوط به قرن هفتم را به من ارائه نموده است.

خط خروشته بکار رفته در آن مدارک، از آرا می‌که در دوره‌ای چشمگیر شهرت داشت، ریشه‌می‌گرفت. خط آرا می، در مرحله‌آغازین با علایم واکه‌ای ۰,۱,۴,۵ و ۶، و یک نشانه‌ساده برای بیان واکه‌های جهت ثبت زبان شمال غربی هند، نظاً می‌فته بود. این علایم، برای بیان زبان هندی‌باستان کافی‌بنظر می‌رسید، به‌همان گونه‌که مآن را در سنسکریت می‌بینیم، اما در گونه‌های بسیار متتحول هندی می‌باشد، که بعدها بکار رفته وجود علایم فرعی‌ست ضرورت یافت.

قدیمی‌ترین نمونه‌های ما از خط خروشته به کتیبه‌های سنتگی ASOK در قرن سوم پیش از میلاد و پس از آن دوره به سکه‌های مختلف مربوط می‌شود. برخی از عوا مل سیاسی، از جمله‌تها جمات سلاطین صدرسلسله هخا منشی‌موجب شدکه‌این خط، بعنوان یکی از گونه‌های خط آرا می در ناحیه سند Hindu روایا بد، زیرا، داریوش در سال ۵۲۱ پیش از میلاد این منطقه را جزئی از مپرا طوری خودا علام‌کرده بود. کتیبه‌های تاکسیلا و نیز لامپا کا مربوط به دوره ASOK، هردو اسنادی هستند که به روشنی کاربرد خط آرا می در این ناحیه را مدلل می‌دارند.

به هر ترتیب، من قصددا رمکه‌درا این یا داداشت کوتاه، بحث خود را به نشانه بکار رفته برای عدد "۱۰۰۵" محدود نمایم. این نشانه، اولین بار در اسناد بدست آمده از ترکستان چین مشاهده گردید. A.J. Rapson در بحث خود مربوط به نشانه‌های عددی در کتیبه‌های خروشته که به وسیله‌ی Sir Aurel Stein در ترکستان^۹ چین کشف شده بود، فقط توانست اظهار کنده‌که این نشانه برای "۱۰۰۵" دارای اصلی‌نا مشخص است. اما، برای کسی که پساز بررسی و مطالعات ایرانی، به این متون هندی می‌پردازد، همانندی نشانه خروشته مربوط به Krorayina (نا مقلمر و که‌این سنا در آنجا بدست آمده است)، با علامتی که در ایران ساسانی در قرن سوم میلادی برای عدد "۱۰۰۵" بکار می‌رفت، غیرقابل تردید می‌باشد.

خوبی‌ختناه، تاریخ این نشانه برای عدد "۱۰۰۵" را می‌توان در مناطقی که آرا می‌درآنجا بکار می‌رفت، ردیا بی‌و دنبال نمود. این تحول را می‌توان مختصررا "به‌این گونه شرح داد:

نخستین مورد، در پا پیرو سهای آرا می بست آمده از مصر است که

دروافع نقطه شروع بshima رمی رود. ما در اینجا^۱، در دو ترکه از یک متن، نخست در شماره ۳۱، عبارت KSP KNKRN ALP "برابر ۵۰۰۰" نعمت را با واژه ALP برای عدد "هزار" که به صورت کاملاً بتحریر در آمده و سپس در شماره ۳۵، عبارت KSP KNKRYN ILP، را که "الف" آغازی دروازه ALP با واحدشما رش خطی جا بجا ییا فته، می‌باشد. البته، در اعدا دیدگرها مل "هزار" نیز، این واحدهای شما رش خطی پیش از واژه LP، به صورت IIIILP "۲۰۰۰" و IILP "۵۰۰۰" نوشته شده‌اند. ما در داخل قلمرو ایران که از بین لنه‌های تاکا نسود رشما لغربی چین و سعیت می‌یابیم، می‌توانیم، کسری‌ترین بیشتراین واژه را که در میان غیرآرای میان به صورت یک شناخته در آمده و احتمالاً "به اندازه" واژه ALP فهمیده نمی‌شود، ردیابی ننماییم.

زبان سغدی^۱، که ما از آن در قرن حاضر آگاهی یافته‌ایم، در سند باستان که پا یاختش سمرقند بود، صحبت می‌شد، اما به وسیله بازارگانانی که از طریق راه ابریشم تجارت می‌کردند، به آسیا مرکزی و شهرهای بزرگ چین راه یافته. مدارک مربوط به این زبان، به غیر از آرشیو^۱ سلطنتی که در ویرانه‌های قصری در کوه مغدر دره زرافشان کشف شد، از طریق دست نویس‌ها بی‌که توسط بودا^۲، نویان، مانویان، و مسیحیان^۳ نوشته شده، و در آسیا مرکزی بدست آمده نیز، برای ما بجا مانده است. به این زبان هنوز هم، در دره یغنا به کلم می‌شود.

در متون سغدی بودا بی، ما به نشانه قرار دادی به صورت **ملوح** بـ می‌خوریم که همان ILP است، با یک علامت قرار دادی به صورت دا بـ سره آغا زی که به "وا و " Sugdi شباخت دارد. شکل کاملاً نبـ صورت NLPW قراحت می‌کردد، ولی معمولاً به کونه ILPW بـ کار^۴ می‌رود. [سغدی باستان: **مل**، سندشماره II].

البته این مسئله کاملاً "روشن" است که، واژه‌های خارجی که به صورت نشانه در می‌آیند، ممکن است، شیوه‌ای نا متعارف بپذیرند. ما در ایران قرن سوم میلادی، در کتبی به بزرگ شاپوراول (از ۲۷۲-۲۴۱ میلادی سلطنت کرده است)، که به دو خط رسمی ایران یعنی جنوبی و شمالی و نیز یونانی ثبت شده، به علامتی برخوردمی‌کنیم. در سطر ۱۹ تحریر شمالی یا پارتی، عدد "۱۰۰۰" به صورت **الی**^۵ که همان ILP،

با يك P و يك نشا نه فرعی است، آ مده و در سطر ۲۴ متن جنوبی يا پا رسیک، همین علامت به شکل **ا ل ۵** نشان داده شده که همان ILP است ولی با تغییر شکل جزئی روی P که آن راز P معمولی در واژه های دیگر جدا می سازد. در سطر ۴، تحریر پاره همین کتیبه، برای بیان عدد ۰۰۰/۶۵، صورت **و و و ل ۳** بکاررفته که دروازه عبارت است از LP ۱.۰۲۰۴۰. البته با ید توجه داشته باشیم که ما در تحریر پاره همین کتیبه فوق، همین واژه را به صورتی کا ملا" آ را می نیزیا فته ایم که در حالت جمع به گونه ALPYN حرف نویس شده است، از جمله در سطر ۴ برای بیان عدد ۰۰۰/۵۰۰، دوباره در سطر ۱۱ برای عدد ۰۰۰/۷۰۰ که از شکل **ا ل ۵** استفاده گردیده است.

روشن تر و مانوس ترا ز صورت های کتیبه ای، نشانه ای است که در متون "پهلوی" زردشتی برابر "hazar" هزار" بکاررفته است نسخه MS.KI کپنهایک، در برج ۳۲۵ رویه، نوعی ویژه از LP را نشان می دهد که علیم عددی برآن مقدم شده اند، از جمله ما برای عدد ۹/۰۰۰، LP ۳۲ (مر مر ل ۵) و برای عدد هزار همان LP را که به نوعی "یک" خطی چسبیده، می بیم.

اکنون به دونمونه نشانه خروشتنی که در Krorayina بدست آ مده توجه نماییم. خوشبختانه این استناد، جزو کتابی هستند که به صورت دست نویس از کتیبه های خروشتنی مکشوف در ترکستان چین، فراهم آمده اند. در سندشما راه ۱۴۹، سطر ۲، دو واحد شما رش خطی برای بیان عدد "دو" به یک دیگر چسبیده و پیش از گونه ای از LP به صورت **د د ل ۵** مده، و در سندشما راه ۶۱، سطر ۴، که تنها سند مورخ در دوره سلطنت پادشاه ختن می باشد، LP کا ملا" دگرگون شده، که بدون تردید، نویسنده، اصالت واژه آ را می ALP را در آن نا دیده گرفته است. در همین سطر ۴، ما به LP بر می خوریم که نشانه ای دال بر عدد "۴" برآن مقدم شده تا بتواند روی هم رفته رقم "۴۰۰۰" را بیان نماید، دراینجا، T P را می بروشندی، بجا مانده، که با جزئی عوارض خطی، به گونه یک علامت درآمده است. در هر حال هما شندی بین نشانه فوق در خروشتنی و ساسانی بسیار نزدیک می باشد، اما عدم وجود شبا هست کا مل و همه سو (در خروشتنی گونه ترکیب خطی L کوتاه تر است)، می تواند این پندار را پیش

آورده‌که اصل آرامی این واژه، در دو حوزه جدا، به صورت کاملاً مستقل از یکدیگر توسعه یافته است، اگرچه، از نظر تاریخی، هردو مورد بسیار به هم نزدیکند، یعنی، قرن سوم میلادی برای ایران و کمی بعد از آن برای خروجیهی . **

یا داشتها :

* این گزارش ترجمه‌ای است از مقاله‌ها رولد. و. بیلی، تحت عنوان: A Problem of the Kharosthi Script مندرج در Opera Minora جلد ۲، ص ۴۶۵-۷، که به کوشش، دکتر ما هیا رتوابی در سال ۱۹۸۱ در شیراز انتشار یافته است.

** در متن اصلی، شماره پا نوشته‌ها، در هر صفحه، از شماره یک شروع شده است، ولی چون تنظیم اینگونه شماره‌گذاری در متن ترجمه امکان پذیر نبود، از این روی، شماره پا نوشته‌ها به ترتیب از ۱ تا ۱۴ ترتیب یافت.

1-F.Sommer and P.Kahle, Kleinasiat.Forsch., 1927 , PP. 18-86.

2-E.Sachau,Aram. Pap. u. Ostraka,1911:A.E. Cowley,Aram. Pap. of the fifth Century B.C. , 1923; H.H.Schaeder, Iran.Beiträge, 1930.

3-L.D.Barnett and A.E.Cowley, JRAS,1915 PP. 340-342; F.C. Andreas , Nachricht.d.Gesell. d.-Wiss.Zu Göttingen , 1932,P.6F; E.Herzfeld, Epigraphia Indica , 19 ,P.230f.

4-H.Birkeland,Acta Orient., 16 ,PP.222 ff; f.Altheim,Weltgesch.Asiens im Griech.Zeitalter,

I, PP.25ff ; W.B.Henning, BSOAS ,13,PP.80-88.

5-E.H.Minns,Journ.of Hellenic Stud.,35(1915);
H.S.Nyberg , Monde Oriental,17,PP.182 ff.

6-G.Tseretheli,A Bilingual Inscription from
Armazi,1941;M,N Tod,Journ.of Roman Stud.,1944,
PP.82 ff;H.W.Bailey , JRAS , 1943,PP.1ff; H.S.
Nyberg , Eranos, 44,1946,PP.228 ff.

7-E.Herzfeld,Altpers.Inschriften,P.12.

8-Published in Facsimile in A.Von le Coq ,
Von Land und Leuten in Ostturkistan,1928,Pl.17.

9-Edited by E.J. Rapson,A.M.Boyer ,E.Sen-
art, and P.S.Noble , 1929.

10-A.E.Cowley,Op.Cit.,nos.30.28 and 31.27.
Facsimiles are given in E.Sachau,Op. Cit.

11-First Published by F.W.K.Müller.Abh.
Preuss. Akad. Wiss., 1904.

12-A.Freiman Published a List of these
documents in sogdiiskii sbornik , 1934.

13-M.J.Dresden has given a bibliography
in EX Oriente lux , Jaarbricht No.8, 1942 .
PP. 729-734.

14-See I.Gersheyitch , Trans.Phil.Soc.,
1948,P. 63.